

Acte de proclamació i lliurament del
IX Memorial Pere Tena de Pastoral Litúrgica
atorgat pel Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona a
la tercera edició catalana del Missal Romà
i a l'edició catalana de la Litúrgia de les Hores
(8 de febrer de 2023)

El Missal, llibre litúrgic:
Paraula de Déu en clau de pregària

No sé si el bisbe **Pere Tena** trobaria inapropiat aplicar al Missal Romà l'afirmació que sant Gregori el Gran fa de la Sagrada Escriptura: "*Divina eloquia cum legente crescunt*" (*Hom in Ez. 1.7.8*). Certament, en la lectura creient de la Paraula de Déu, tant el lector com l'Escriptura *creixen*. El lector creix no sols perquè augmenta el seu saber sobre Déu, sinó perquè es va renovant fins a assolir l'alçada de l'home perfecte, la plena maduresa en Crist. I la Sagrada Escriptura també creix no únicament perquè cada lector troba significats i aplicacions noves de la font inesgotable de l'Escriptura, sinó que la Paraula –Verb de Déu que parla als homes– continua acompanyant-los fins a la fi del món.

És impropï aplicar-ho al Missal? Em consola una afirmació del pare **Cipriano Vagaggini**: "Les oracions del Missal són la Paraula de Déu en clau de pregària". Aquestes oracions que, tan breus com són, sovint ens passen per alt i gairebé mai no en fem objecte de la nostra predicació. Molt fàcilment diem que ja no són actuals i les bescanem, cosa que òbviament no fem –almenys teòricament– amb la Sagrada Escriptura.

Dedico, doncs, als dos porticons del díptic –el Missal i els seus destinataris– la reflexió que se m'ha demanat sobre el Missal, no l'edició concreta catalana que hem estrenat, sinó el llibre litúrgic en si.

El Missal, llibre litúrgic que evoluciona

El Missal *creix*? Si em permeteu la banalitat, diré d'entrada que realment creix per la inflor sobretot del santoral, cosa que demanarà a mitjà termini una reelaboració del calendari. Però, parlant ara seriosament, com creix el Missal? D'una manera semblant al que fem amb les persones: valorar-les pel que són abans de fixar-nos si creixen o si fan més goig o si comencen a defallir. Hem d'admetre que el Missal és un tresor que ja forma part de la tradició de l'Església llatina, tradició, potser en minúscula, però certament amb un bagatge i un heretatge gens menyspreable.

La Sagrada Escriptura ens és donada. En podem seleccionar les perícopes i la podem traduir i llegir de moltes maneres. Però el text és el text, determinat pels Concilis. El Missal, en canvi, evoluciona, i un mateix text pot ser força diferent en el sacramentari on nasqué i en els nostres actuals Missals. Sobretot evoluciona en

la nostra generació, perquè la traducció lingüística, com deia justament **Pere Tena**, és el primer pas, el més immediat, de la necessària inculturació.

Amb tot, la reforma del Vaticà II i els arranjaments de les successives edicions típiques del Missal han complert a la perfecció la norma que donà el Concili:

La revisió de cada part de la litúrgia ha d'anar sempre precedida d'una acurada investigació teològica, històrica i pastoral. A més, cal tenir en compte les lleis generals de l'estructura i de la mentalitat litúrgica, i l'experiència derivada de la reforma litúrgica recent i dels indults concedits en diversos llocs. En fi, no s'han de fer innovacions si no ho exigeix una veritable i segura utilitat de l'Església, i emprant la cautela segons la qual les noves formes en certa manera sorgeixin orgànicament de les ja existents (SC 23).

La citació de la Constitució *Sacrosanctum Concilium* ha estat llarga, però va bé de repassar-la. Perquè, al cap i a la fi, sempre ens hem de centrar i tenir ben clar què és la litúrgia i com la vivim. No sigui que ens passi com aquell bisbe de Catalunya que, en la primera sessió del Concili, i veient com anaven les coses, va comentar: “¡Es que incluso nos van a meter la liturgia dentro de la santa misa!”.

Ben mirat, i fonamentats en l'afirmació del pare **Vagaggini** podem aplicar al Missal aquella evidència que atribuïm a la Bíblia: que el Missal és fruit de *lectio divina*, és a dir, de l'assimilació meditada de la Paraula de Déu, tal com a l'interior de l'Escriptura els cants i les pregàries són conseqüència d'aquest ambient de pregària. Jo establiria un paral·lel. En l'Escriptura, sovint trobem un mateix fet explicat en forma de narració i de càntic, mostra que l'esdeveniment sagrat era expressat de moltes maneres i que tenia un ús litúrgic. Dos exemples: el pas del Mar Roig (la lectura senyera de la Vetlla Pasqual cristiana) consta de narració i càntic; la descripció de la malaltia d'Ezequies (Is 38) va seguida d'un càntic. En ambdós casos, al càntic hi ha afegida una estrofa final de caràcter encara més cultural. Són mostres de com s'anaven reinterpretant els fets salvadors. Per això els presentaven –fruit d'una *lectio divina*– en diversos registres. Així, l'esmentat pas del Mar Roig, a part la narració i el càntic corresponent en el llibre de l'Èxode, és tractat també en el salteri i en els llibres profètics i els sapiencials.

Semblantment, davant el misteri cristià i amb la finalitat d'aplegar la comunitat cristiana, els misteris de la salvació s'han anat descrivint en funció de l'any litúrgic o simplement de la vida de l'Església i han pres successivament formes de relectura per adaptar-les al text objecte de pregària. Així s'ha creat, doncs, la pregària de l'assemblea a partir dels sentiments de fe que ha rebut de la Sagrada Escriptura. Efectivament, la litúrgia és l'expressió de la fe de l'Església. Una fe col·lectiva i anònima, però que l'assumpció per part de l'Església li ha donat autoritat i ha permès que les generacions cristianes l'hagin creat de nou en pregar amb els mateixos termes a totes les latituds on s'ha estès la vida catòlica del ritu romà. A l'Orient cristià els textos s'han atribuït a personatges models de pregària –així les anàfores i els troparis tenen atribucions a sants–, independentment de la

veracitat històrica de l'autoria, tal com succeeix amb els llibres que formen la Bíblia. En el cas de la litúrgia romana, llevat de casos contemporanis del nostre postconcili, l'eucologia és anònima, encara que es pugui detectar l'àrea geogràfica o intel·lectual d'on procedeixen.

Efectivament, la litúrgia no cal ficar-la en la santa missa perquè l'Eucaristia és divina litúrgia. *Lectio divina* de l'Esclatúra, litúrgia divina entorn del misteri de Crist. El perill no és el que temia el bisbe espanyol, sinó que és l'invers: fer entrar devocions a l'interior de la missa o desequilibrar l'harmonia que l'any litúrgic, i fins i tot el dia litúrgic té en la vida del creient. No és tampoc cap novetat. En tenim exemples abundosos.

No criticaré aquells *Angelus* amb què acaben moltes misses papals, ni aquelles benediccions diàries amb la custòdia amb què acabaven les misses a Santa Marta durant la pandèmia. Em quedo a casa. Els monjos de Montserrat del segle XVI evidentment que celebraven la litúrgia, però vivien de fet de la "*devotio moderna*" que introduí l'abat **Garcias de Cisneros** a la península. Un dels seus deixebles, **Pedro de Burgos**, també abat, feu un *Compendio* del seu *Exercitatorio*, que és el llibre que tingué a les mans sant Ignasi i a partir del qual elaborà els seus *Exercicis Espirituals*.

Es pot ser sant sense tenir espiritualitat litúrgica, però jo protesto quan es considera la litúrgia un patrimoni dels monjos. O, encara pitjor, patrimoni dels liturgistes. Una de les adquisicions d'aquest llarg centenari de moviment litúrgic ha estat d'intentar fer veure que la litúrgia és simplement l'espiritualitat de l'Església, practicada i viscuda abans que a l'època moderna naixessin diverses espiritualitats específiques. Però de seguida sorgeix la pregunta: després de més de mig segle de Constitució conciliar de litúrgia, ¿hem assolit la fita que els cristians han de trobar en la litúrgia la font de la seva vida de fe?

Creix el fidel amb el llibre litúrgic

Per entrar en l'altre porticó del díptic, és a dir, sobre com creix el fidel a partir del Missal, hem de considerar quina és la posició del laic, del religiós, del prevere respecte als textos de pregària eclesial. Sovint és la de refús, amb el pretext que l'eucologia "no diu res" o que "les traduccions són mediocres". Aquesta posició no deixa de ser una forma de clericalisme, ja que tot fidel té dret a rebre del ministre la litúrgia de l'Església. Sovint és fruit del supòsit que la litúrgia se la pot fer cadascú, i que la litúrgia de l'Església no necessita iniciació. És clar que la iniciació litúrgica no ha de ser cerebral, merament intel·lectual. La litúrgia procedeix de la pregària i ha d'esdevenir pregària, i justament la mistagògia dels Pares de l'Església antiga ens mostra com la litúrgia és acció a partir d'un contingut de fe que precisament el Missal i el leccionari ens proporcionen.

Recordo l'interès que va tenir el Dr. **Tena** que la capella dels jesuïtes de Sant Cugat, convertida en aula del Concili Provincial Tarraconense, estigués presidida per la creu, l'evangeliari i l'altar, i que les intervencions i les deliberacions es

fessin en aquell clima eclesial que deriva de l'esperit de fe de quan els cristians s'apleguen com a tals. I no per mimetisme de jugar a imitar la basílica de Sant Pere durant el Concili Vaticà II, sinó simplement perquè el discerniment eclesial ha de tenir continuïtat amb la pregària mateixa de l'Església. Si molts enfocaments dels plantejaments de l'actual sinodalitat van de mal borràs és senzillament perquè en comptes de prendre per paradigma l'Església en pregària es pren el caràcter reivindicatiu del parlamentarisme polític.

¿El cristià, doncs, creix amb el Missal? Depèn de com l'aculli. De res no ens serviria conèixer tots els entrellats de la ciència litúrgica si no ens atansen al Missal amb un esperit semblant a aquell amb què ens acostem a la Bíblia. Quants exegetes bíblics s'han entrebancat en qüestions de mètode o quants liturgistes no viuen d'allò que **Guardini** i, als nostres dies **Ratzinger**, ha qualificat de l'esperit de la litúrgia!

Transmetre el tresor de la litúrgia

En esmentar aquests dos noms clàssics, ja podem entrar –sense haver d'esmentar més noms– en els peoners que al llarg d'un segle han estat els astres que han fet llum en el camí del moviment litúrgic. La característica és que, fins i tot fent ciència litúrgica, superaven el ritualisme amb què era vista una mal entesa litúrgia, despullada de tot valor teològic i espiritual. En estudiar i analitzar textos feien créixer els sacramentaris perquè hi veien el filó que contenia el tresor de la pregària cristiana. D'ells podríem dir *Sacra liturgia cum orante crescit*. Llevat d'algunes personalitats merament erudites, en general hi havia l'afany de transmetre aquest tresor, que no sols és fet de textos bíblics i eucològics i d'*ars celebrandi*, sinó també de dedicació pastoral. I és aquí on la transmissió de la litúrgia es troba amb l'evangelització.

Aquests autors van connectar i han connectat amb la resta de fidels. Podem dir que amb la promulgació de la Constitució *Sacrosanctum Concilium* arriba la *posada de llarg* de la litúrgia. Però no es pot dir que amb això tot estigui fet, perquè subreptíciament les devocions sí que s'infilten a la litúrgia o passada la festa reneix el desinterès per la litúrgia tal com ens la donen els llibres oficials.

Em permeto explicar per primera vegada un punt de discrepància que tinc respecte al Dr. **Tena**. Ell havia treballat a la Congregació del Culte Diví a l'època que hi participava un col·lega seu, **Jean Evenou**, el redactor de la carta de sant **Joan Pau II**, *Vicesimus quintus annus*, que tant ens va servir per posar en marxa el III Congrés Litúrgic de Montserrat de 1990. El text, publicat en escaure's el quart de segle de l'aprovació de la Constitució conciliar, contenia una afirmació molt típica de l'esperit del papa **Wojtyla**, que li agradava deixar-ho tot lligat i ben lligat. Deia: "La litúrgia de l'Església ultrapassa la reforma litúrgica... No podem continuar parlant de canvis com en temps de la publicació del Document". El bisbe **Tena** la va fer molt seva, com també el seu deixeble i gran amic meu, **Josep Urdeix**. Tot entenent què volia dir el Papa i aquestes dues columnes del nostre Centre de Pastoral Litúrgica, ja em va semblar en aquell moment que no podíem

oblidar que el moviment litúrgic no tenia data de caducitat i que, establertes solucions, naixerien també nous problemes. Per sort, les novetats d'aquestes darreres dècades no són tot problemes, sinó que també hi ha bones decisions, solucions i execucions.

Una d'elles és que en català es van publicant els diversos llibres litúrgics, encara que personalment enyoro l'època del bisbe **Daumal** i dels mossens **Jaume Fàbregues** i **Josep Llaurador** (aquest últim gran expert en *retallar i enganxar* abans de la informàtica) que ens oferien els llibres al mateix temps que apareixien en castellà, i no anys després. Per això ens hem d'alegrar que el Memorial Pere Tena celebri l'aparició de les edicions de la Litúrgia de les Hores i del Missal en català.

Per acabar, i referint-me a aquest darrer llibre, remarco que és un sacramentari, no un Missal plenari (no hi ha les lectures) i que és un Missal d'altar. A tot estirar, aquest Missal farà el pelegrinatge de l'altar a la sagristia i de la sagristia a l'altar (si és que el fa), però que no arribarà als fidels i probablement ni tan sols al despatx parroquial. Dic això perquè, si volem que els nostres preveres i fidels facin créixer la litúrgia a través dels llibres litúrgics, n'hi ha d'haver a l'abast. Cert que ara tenim la publicació *La missa de cada dia*, però és un subsidi d'un sol ús, per a una data concreta. I el qui vol aprofundir en l'espiritualitat de la litúrgia ha de poder tenir a la taula la globalitat dels textos. En el moment actual potser caldria posar novament a l'abast dels fidels, els textos del Missal i del leccionari. El Missal ferial data de 1986. La segona i última edició del Missal festiu és de 1998. Ens falta, doncs, una eina actualitzada.

En tot cas, desitjo el creixement de la vida litúrgica entre nosaltres i que, com diu aquella postcomunió, "que la fruïció dels dons presents ens faci anhelar encara amb més fervor els béns futurs". Amén.

P. Bernabé Dalmau,
monjo de Montserrat i director de *Documents d'Església*